

GÖTEBORGS UNIVERSITET
Institutionen för svenska språket

Att äta på en Mariabulle och krama iväg ett skott
- en fallstudie i konstruktionsväxling och transitivitet

Joel Olofsson

Specialarbete, 15 hp
Svenska språket
Vt. 2009
Handledare: Benjamin Lyngfelt

Sammanfattning

Titel: Att äta på en Mariabulle och krama iväg ett skott - en fallstudie i konstruktionsväxling och transitivitet.

Författare: Joel Olofsson

Termin och år: Vt. 09

Institution: Svenska institutionen

Handledare: Benjamin Lyngfelt

Examinator: Anders-Börje Andersson

Nyckelord: konstruktionsgrammatik, konstruktionsväxling, argumentstruktur, semantiska roller, transitivitet.

I den här uppsatsen undersöker jag transitivitet och konstruktionsväxling. Detta gör jag genom att undersöka hur två verbgrupper (*äta-verb* och *kontakt-verb*) växlar konstruktioner, närmare bestämt argumentkonstruktioner. Konstruktionsväxlingar kan ge information om en konstruktions egenskaper, samt information om det verb som ingår i växlingarna.

Traditionellt ses transitivitet ha att göra med om ett verb normalt konstrueras med objekt eller inte. I denna uppsats utgår jag istället från att transitivitet är något gradvis (jmf Hopper & Thompson 1980) där semantiska faktorer som avsikt, påverkan och aspekt spelar roll. Transitivitet i den här uppsatsen har alltså inte enbart med objektsförekomst att göra.

Den teoretiska ramen för uppsatsen är konstruktionsgrammatik. Konstruktioner ses här som form-betydelsepar, där form är konstruktionens syntaktiska sida och betydelse dess semantiska sida.

Studien visar att skillnad i transitivitet till viss del beror på konstruktionens egenskaper. Studien visar också att verben i respektive verbgrupp i stor utsträckning ingår i samma typer av konstruktioner som de andra verben i samma grupp. Om ett verb kan ingå i en konstruktion eller inte beror bland annat på om verbets semantik är kompatibel med konstruktionens semantik. Ibland kan ett verb ingå i en konstruktion trots att semantiken inte överensstämmer.

Innehållsförteckning

Sammanfattning	1
Innehållsförteckning	2
1. Inledning	4
1.1 Syfte och forskningsfrågor	4
1.1.1 Forskningsfrågor	4
2. Teori	6
2.1 Konstruktionsgrammatik	6
2.2 Argument och argumentstruktur	7
2.3 Semantiska roller	9
2.4 Scener	13
2.5 Konstruktionsväxlingar	14
2.6 Transitivitet	17
2.6.1 Transitivitet och semantiska roller	19
3. Metod och material	20
3.1 Analysformat och notation	20
3.2 Verben i undersökningen	22
4. Resultat och analys	23
4.1 Transitiv konstruktion	23
4.1.1 Transitiv konstruktion med Agent (TA _g)	23
4.1.2 Transitiv konstruktion med Orsak (TO _k)	24
4.1.3 Diskussion	25
4.2 Konstruktion med objektliknande adverbial (OLA)	26
4.2.1 OLA-konstruktion med oavgränsad aspekt	26
4.2.2 OLA-konstruktion med metonymisk Patient	26
4.2.3 Konativ OLA-konstruktion	27
4.2.4 Alternativ OLA-konstruktion	28
4.2.5 Diskussion	29
4.3 Nollinstansiering	30
4.3.1 Underförstått objekt-konstruktion (DNI)	31
4.3.2 Ospecificerat objekt-konstruktion (INI)	32
4.3.3 Nollinstansiering (+ adjunkt)	33
4.3.4 Diskussion	34
4.4 Transitiva konstruktioner med ev. annan argumentstruktur	35
4.4.1 Transitiv fenomen-konstruktion	35
4.4.2 Containerkonstruktion	35
4.4.3 Instrument med eventuell Patient	36
4.5 Orsaka-rörelse	37
4.5.1 Orsaka-rörelse med Agent (ORA)	38

4.5.2 Orsaka-rörelse med Orsak (ORO)	39
4.5.3 Diskussion.....	40
5. Sammanfattning	42
Litteratur	45
Källor	46

Tabell och figurförteckning

Tabell 1. <i>Semantiska roller</i>	10
Tabell 2. <i>Hopper & Thompsons transitivitetfaktorer</i>	18
Tabell 3. <i>Verb som ingår i Transitiv konstruktion</i>	25
Tabell 4. <i>Verb som ingår i OLA-konstruktion</i>	30
Tabell 5. <i>Verb som ingår i Nollinstansierad konstruktion</i>	34
Tabell 6. <i>Verb som ingår i Orsaka-rörelse</i>	41
Tabell 7. <i>Översikt: Konstruktioner i undersökningen</i>	44

1. Inledning

Den traditionella synen på *transitivitet* är att ett verb är transitivt om det normalt tar ett objekt, och intransitivt om det normalt inte tar objekt. Synen kan sägas vara svart eller vit. Men, man kan också se transitivitet som en graderad skala, som inte enbart kopplas till objektsförekomst, där man även tar hänsyn till faktorer som *avsikt*, *påverkan* och *aspekt* (Hopper & Thompson 1980).

Den traditionella synen på argumentstruktur (förklaras närmare i 2.2) är att den styrs av huvudordets valens (krav på omgivning). Man kan säga att argumentstrukturen är huvuddriven. Utifrån ett konstruktionsgrammatiskt perspektiv kan man istället se argumentstruktur som konstruktionsdriven, dvs. att konstruktionen, snarare än huvudordet, styr argumentstrukturen.

Om man antar en riktning där transitivitet ses som gradvis och argumentstruktur som konstruktionsdriven, bör det betyda att olika konstruktioner har olika argumentstruktur, och olika grad av transitivitet. Det är just detta som undersöks i den här uppsatsen.

1.1 Syfte och forskningsfrågor

Det övergripande syftet är att undersöka argumentkonstruktioner i svenskan, och vilka egenskaper de har. Detta gör jag genom att titta på hur verb från två verbgrupper växlar mellan olika transitiva strukturer, samt hur de växlar mellan rörelsestrukturer (mer specifikt: där rörelsen är orsakad av ngn eller ngt), och jämför dem emellan med avseende på transitivitet. Undersökningen tillämpar konstruktionsgrammatik (förklaras närmare i 2.1) som analysverktyg, vilket innebär att jag intresserar mig för mönster som kan ses som form-betydelsepar, dvs. konstruktioner.

Att undersöka eventuell systematik i hur semantiskt likartade verb växlar mellan konstruktioner kan ge viktig information om vilka egenskaper en argumentstruktur har.

De två verbgrupperna är äta-verb (*äta*, *tugga*, *svälja*) och kontakt-verb (*sparka*, *knuffa*, *krama*), där de ingående verben alltså rör sig i samma semantiska fält.

1.1.1 Forskningsfrågor

- Vilka transitiva argumentstrukturer finns i svenskan, och vilka egenskaper har de?
- Vilka rörelsestrukturer finns det där 'ngn eller ngt orsakar att ngn eller ngt ändrar läge' (Orsaka-rörelse)?

- På vilket sätt skiljer sig olika argumentstrukturer åt i avseende på graden av transitivitet?

Frågorna är alldeles för omfattande för att kunna undersökas generellt i denna uppsats. Här undersöker jag frågorna enbart utifrån de aktuella verben för uppsatsen.

2. Teori

2.1 Konstruktionsgrammatik

I den här uppsatsen bygger jag mina analyser på konstruktionsgrammatisk teori. Det finns ett flertal olika inriktningar inom teorin. Jag tänker inte närmare gå in på de olika inriktningarna¹, utan utgår från den inriktning som representeras av Goldberg (1995, 2006) och som ibland kallas Cognitive construction grammar.

Konstruktionsgrammatik är en språkvetenskaplig teori där man intresserar sig för samspelet mellan syntax och semantik. Man ser språket som en repertoar, eller uppsättning, av mer eller mindre komplexa mönster, s.k. konstruktioner (Goldberg 1995, 2006; Lyngfelt 2007, 2008; Martola 2007). Dessa konstruktioner är inlärd form-betydelsepar, där form kan vara kombinationer av syntaktiska, morfologiska eller prosodiska mönster och betydelse inkluderar semantik och pragmatik. Att de är inlärd grundar sig på antagandet att man lär sig språk genom kognitiva processer (så som kategorisering, intentionsavläsning och perception), precis som när man lär sig andra färdigheter (Goldberg 1995, 2006; Tomasello 2003).

Goldbergs konstruktionssyn utgår från en användarbaserad (eng. *usage-based*) plattform, där grunden för ett språk är att människor kommunicerar med varandra på ett visst sätt vid en särskild typ av situation. Tomasello (2003) beskriver detta på följande sätt:

When people repeatedly use the same particular and concrete linguistic symbols to make utterances to one another in "similar" situations, what may emerge over time is a pattern of language use, schematized in the minds of users as one or another kind of linguistic category or construction (Tomasello 2003:99).

Andersson (2005) använder i detta sammanhang termen *mönsterminne*. Man kan säga att språket konstrueras av de människor som lever inom en språklig gemenskap, vilket betyder att språket bygger på konventionaliserade sätt att beskriva händelser och företeelser.

Konstruktionsgrammatiken grundades på 1980-talet av Charles Fillmore, Paul Kay och George Lakoff (Martola 2007:36). De första konstruktionsgrammatiska arbetena handlade om att beskriva vad Andersson (Andersson 2005:488) kallar "fenomen som befinner sig i området mellan lexikonet och grammatiken", dvs. konstruktioner som

¹ För en genomgång av olika konstruktionsgrammatiska inriktningar se Evans & Green (2006) och Goldberg (2006).

var för generella för att räknas som lexikala enheter och samtidigt för specifika för att räknas som generella grammatiska regler. Ett exempel på en sådan konstruktion är *the X'er the Y'er*² (Covariational conditional construction): *the more you think about it, the less you understand* eller *the more, the merrier* (Goldberg 2003:220). Konstruktionen kan tolkas som att den har en oberoende variabel (identifierad av den första frasen) och en beroende variabel (identifierad av den andra frasen). Det engelska ordet *the* förekommer vanligtvis i början av en nominalfras, men i den här konstruktionen föregår det en komparativfras, vilket är en oförutsägbar aspekt. En annan oförutsägbar aspekt är att två komparativfraser sammanfogas utan konjunktion.

Goldberg (1995) argumenterar för att konstruktionsgrammatik inte bara är fördelaktig vid beskrivningar av ovanliga och avvikande mönster, utan även för vanliga, enkla och grundläggande uttryck i ett språk. Hon ger följande definition av en konstruktion: vilket lingvistiskt mönster som helst ses som en konstruktion om något av dess form eller betydelse inte är förutsägbara från dess komponenter, eller från andra existerande konstruktioner (Goldberg 1995:4).

Enligt en mindre restriktiv linje ger hon senare den här definitionen: mönster är lagrade som konstruktioner även om de är fullt förutsägbara så länge de förekommer med tillräckligt hög frekvens (Goldberg 2006:5).

2.2 Argument och Argumentstruktur

Kroeger (2005:53) beskriver argument på följande vis: "The individuals (or participants) of whom the property or relationship is claimed to be true [...] are called ARGUMENTS". Alltså, de deltagare (eller enheter) som måste finnas för att en sats ska vara giltig, kallas argument. Argumentet är ett led som representerar en semantisk roll, och ibland en syntaktisk funktion. Exempelvis är argumentet 'ätaren' (*Janne*) i (1) syntaktiskt subjekt och semantiskt Agent, och 'det som äts' (*korv*) är syntaktiskt objekt och semantiskt Patient.

- (1) Janne äter korv

En argumentstruktur är helt enkelt ett mönster för hur argument kan struktureras. Exempelvis kan en formell beskrivning av en transitiv argumentstruktur se ut: <SUBJ V OBJ>, och en struktur för bitransitiv se ut: <SUBJ V OBJ OBJ2>. *Svenska akademiens grammatik* (Teleman

² Den svenska motsvarigheten är "ju X desto Y", exempelvis *ju snabbare desto bättre*.

m.fl. 1999)³ använder termen *valens* istället för *argumentstruktur*. Valens definieras enligt SAG som: ”de semantiska eller syntaktiska krav som ett ord (särskilt substantiv, adjektiv eller verb) har på sin omgivning [...] semantisk valens är det valensbärande ordets krav på semantisk *roll hos aktanterna” (SAG I:236)⁴. Argument kan alltså ses som bestämningar till ett huvudord. De led som inte avser obligatoriska bestämningar brukar kallas *adjunkter* (Martola 2007:31).

Den vanligaste uppfattningen bland språkteorier är, precis som SAGs beskrivning, att argumentstruktur styrs lexikalt, vilket betyder att man antar att huvudordets valens avgör vilka sorters argument som ingår i strukturen (Lyngfelt 2009). Inom konstruktionsgrammatiken menar man att en argumentstruktur även kan vara konstruktionsdriven, dvs. att konstruktionen avgör vilka argument som ingår i strukturen.

Goldberg (1995) fokuserar på att beskriva argumentstruktur, eller så kallade argumentstrukturkonstruktioner. Det är en typ av konstruktion som används för att uttrycka basala händelser och scener, och kan därför ses som abstrakta satsbildningsmönster. Goldberg tar fasta på att en argumentstruktur kan vara konstruktionsdriven då hon menar att dessa konstruktioner har en egen grundbetydelse oavsett vilka ord som för tillfället ingår i dem, och att denna betydelse inte behöver tillskrivas beskrivningen av ett enskilt verbs betydelsespektrum.

Goldberg menar att det finns flera fördelar med att tillämpa ett konstruktionsperspektiv på en argumentstruktur. Den ekonomiska aspekten har redan nämnts, dvs. att om ett verb kan förekomma i många olika argumentstrukturer är det mer ekonomiskt att tillskriva de olika betydelser verben får till konstruktionerna. Om man istället har en lexikal utgångspunkt blir man tvungen att redogöra för varje möjlig betydelse ett verb har. Vidare är konstruktionsperspektivet fördelaktigt vid hanteringen av osannolika verbetydelser. Om verbets valens avgör vilka argumentstrukturer ett verb kan ingå i, hur förklarar man då följande exempel med verbet *skratta* (hämtade ur Lyngfelt 2008:273):

- (2) a. [...] några par skrattade iväg nerför trapporna och ut på grusplanen.
 b. Men Lars och jäntorna riktigt skrattade henne tyst.
 c. Överklassbrud! skrattade Anita gällt.

3 I fortsättningen använder jag förkortningen SAG.

4 En del talar både om en semantisk argumentstruktur och en syntaktisk argumentstruktur. Detta kan illustreras med verbet *ge*, som har den semantiska argumentstrukturen: [Agent, Mottagare och Tema], och den syntaktiska argumentstrukturen: <NP_{SUBJ}, NP_{OBJ} och NP_{OBJ}> (Löwenadler 2009).

Ett rimligt antagande är att de olika betydelserna i (2) ligger i de olika argumentstrukturerna snarare än i verbet. I annat fall måste man räkna med en betydelse för *skratta*₁ (2a) och en för *skratta*₂ (2b) och en för *skratta*₃ (2c), och sedan ytterligare en för varje möjlig användning av *skratta*. Tillskriver man varje möjlig betydelse till *skratta*, förväntas dessa ingå i den kunskap vi måste ha om verbet *skratta* för att förstå det, att vi har lagrat varje enskild betydelse i vårt mentala lexikon. De flesta språkbrukare med svenska som modersmål tänker knappast på *skratta* som ett sätt att röra sig (2a), eller som ett sätt att få någon tyst (2b). Ingen av exemplen i (2) ingår normalt i valensramen för verbet *skratta*, vilket betyder att det blir svårt att förklara att argumentstrukturen styrs lexikalt. Detta talar för att betydelsen, åtminstone delvis, kommer från konstruktionen.

2.3 Semantiska roller

“Semantiska roller kan ses som semantikens motsvarighet till syntaxens satsdelsfunktioner – eller snarast som en länk mellan semantik och syntax” (Lyngfelt 2007:89). De är således ett viktigt redskap för att undersöka konstruktioner, eftersom man inom konstruktionsgrammatiken undersöker mönster där form samspelar med betydelse. Syntaktiskt liknande mönster kan uppvisa funktionella skillnader. Dessa skillnader handlar till stor del om vilka semantiska roller det syntaktiska subjektet och objektet fyller i aktionen. Jämför skillnaden mellan ’ngn bygger ngt’ och ’ngn ser ngt’, där det subjekt som ’bygger ngt’ fyller rollen Agent och det subjekt som ’ser ngt’ fyller rollen Upplevare. De syntaktiska formerna har olika semantisk struktur, dvs. de är olika konstruktioner.

Det finns inte någon bestämd eller allmänt tagen definition av vare sig vilka roller som ska ingå i en uppsättning eller hur de ska användas. Det vanliga är att man använder sig av de roller som är relevanta för det specifika objekt som skall studeras (Lyngfelt 2007:89).

Här nedan presenterar och definierar jag varje roll på det sättet som jag använder dem. Det finns fler roller än de i tabell 1, men jag har valt att endast presentera de som är relevanta för mina analyser. En diskussion kring alternativa roller förs i avsnitt (4.4).

Tabell 1. *Semantiska roller*

Agent -	Den som avsiktligt utför en handling
Orsak -	Den/det som oavsiktligt orsakar en händelse
Instrument -	Det hjälpmedel eller redskap som används för att utföra en handling.
Patient -	Föremålet för en handling
Tema -	Den/det som flyttas eller har ett visst läge
Källa -	Utgångsläge för en handling
Mål -	Slutdestination för en handling
Bana -	Den riktning, väg eller bana ngn/ngt rör sig i/på.
Plats -	Den plats/ det läge ngn/ngt befinner sig

Agent är det argument vars referent avsiktligt tar initiativ eller agerar så att ett förlopp äger rum, en handling genomförs eller att ett tillstånd inträder. Eftersom rollen är intentionell betyder det att rollen måste ha en animat⁵ referent.

- (3) Janne sparkar en boll
(Agent)

Man kan se Agent som den typiska subjeksrollen, men i exempelvis passiv konstruktion (4b) länkar den istället ihop med ett optionellt agentadverbial:

- (4) a. Vikingarna plundrade byn
(Agent)
b. Byn plundrades (av vikingarna)
(Agent)

Orsak – ett arguments referent har rollen Orsak när den är en allmän orsak till att en handling genomförs, att ett förlopp äger rum eller att ett tillstånd uppträder. Den stora skillnaden mot Agentrollen är att Orsaksrollen saknar avsiktighet. Vid denna roll är vanligtvis referenten inanimat:

- (5) Flodvågen krossade byn
(Orsak)

⁵ Animathet definieras enligt SAG som: "levande varelser som ses utrustade med förnuft, vilja och känsla" (SAG I:153).

Flodvågen påverkar byn, precis som *vikingarna* i (4), men saknar intention med den händelse som inträffar. Ibland förekommer Orsak även med animat referent:

- (6) a. Elias släppte pennan
(Agent)
b. Elias tappade pennan
(Orsak)

I (6a) är *Elias* Agent då det är en medveten handling att släppa pennan. I (6b) är *Elias* istället Orsak då han inte avsiktligt påverkar situationen.

Instrument är det hjälpmedel eller redskap man använder för att utföra en handling. Rollen har en nära relation till Agentrollen då den ibland kan ersätta Agentens subjektroll. Dessutom förutsätter Instrument att det finns en Agent.

- (7) a. Byn raserades med grävmaskiner. (Lyngfelt 2007:91)
(Instrument)
b. Grävmaskiner raserade byn.
(Instrument)

Patient är den typiska objektsrollen då den utgör föremål för handlingen, dvs. det föremål handlingen riktas mot. Patientens referent är antingen animat eller inanimat.

- (8) a. Hasse sparkar Tony på smalbenet
(Patient)
b. Hasse äter ett äpple
(Patient)

Tema är den eller det som flyttas genom en handling, eller som har ett visst läge (Goldberg 1995, Martola 2007). Denna roll skiljer sig från Patientrollen då Tema uttryckligen ingår i en rörelse, eller har ett uttalat läge:

- (9) a. Hasse köper bilen
(Patient)
b. Hasse knuffar bilen uppför backen
(Tema)

Källa innebär att referenten representerar en utgångspunkt eller ett utgångsläge till ett förlopp eller en handling.

- (10) Bosse hämtade öl från kylan
(Källa)

Mål anger den referent som någon eller något rör sig mot eller når (Martola 2007:27). Rollen ses som en slutdestination för handlingen.

- (11) Janne sparkade bollen i mål
(Mål)

I (11) kan Mål ses som den slutdestination *bollen* har. När bollen stannar har den kommit till målet, i dubbel bemärkelse.

Bana beskriver vilken riktning, väg eller bana någon eller något rör sig i/på (Martola 2007:27). Rollen refererar till den punkt som ngn/ngt passerar eller rör sig i förhållande till, och som inte ses som en slutpunkt (Mål) eller utgångspunkt (Källa).

- (12) a. Bollen rullar över skolgården
Bana
b. Mannen gick längs ån
Bana

Plats – den plats eller det läge där någon/något befinner sig.

- (13) Bilen stod parkerad på gatan
(Plats)

I grund och botten utgår jag från hur de semantiska rollerna är definierade i Sköldberg (2004), som i sin tur utgår från arbeten som vilar på Fillmores⁶ ursprungliga roller. Hon redogör för elva roller: *Agent, Cause, Experience, Affected, Patient, Result, Object, Phenomenon, Source, Theme* och *Recipient* (Sköldberg 2004:87). Jag skiljer mig dock från Sköldbergs uppställning på fyra punkter. För det första använder jag inte alla roller hon redogör för, då inte alla är relevanta för min undersökning. För det andra har jag översatt rollerna till svenska istället

⁶ Semantiska roller kommer från Charles Fillmores djupkasusgrammatik, där han räknade med minst sju roller: *Agentive, Instrumental, Dative, Factitive, Locative, Objective* och *Benefactive* (Martola 2007:26). Semantiska roller kallas ibland också för *tematiska roller* och *thetaroller*.

för att använda de engelska etiketterna som Sköldberg har. Sköldbergs motivering till de engelska etiketterna är för att tydliggöra att det handlar om en metaspråklig nivå. Jag tror att detta framgår även med svenska etiketter.

För det tredje har jag kompletterat rolluppsättningen då det saknas fyra roller i Sköldbergs lista som är relevanta för den här uppsatsen. Det handlar om rollerna Mål (eng. *Goal*), Bana (eng. *Path*), Plats och Instrument. De tre förstnämnda rollerna är nödvändiga när man beskriver rörelsekonstruktioner⁷ (se mer under avsnitt 4.5 Orsakarörelse). Instrument kan förekomma i vissa transitiva konstruktioner eller som adjunkt. Jag har lånat in de fyra rollerna från Martola (2007:27).

För det fjärde använder jag inte rollen Tema på samma sätt som Sköldbergs Theme⁸. Jag följer istället hur Goldberg (1995, 2006) använder rollen Theme. Detta gör jag för att inte avvika för mycket från hennes beskrivningar då de ligger som teoretisk grund för uppsatsen⁹. Den svenska etiketten har jag lånat in från Martola (2007:27)¹⁰.

För att skilja mellan de roller som förknippas med verbet (verbets semantiska valens) och de roller som förknippas med konstruktionen gör Goldberg (1995:43) en distinktion dem emellan, där hon talar om specifika deltagarroller för verbets referenter (exempelvis 'ätare' och 'det som äts' för verbet *äta*), och mer generella argumentroller för argumentkonstruktionerna (Agent och Patient). I denna uppsats använder jag termen *semantisk roll* eller bara *roll* för argumentroller, och i vissa enstaka fall *deltagarroll* när jag beskriver enskilda verb.

2.4 Scener

Simple clause constructions are associated directly with semantic structures which reflect scenes basic to human experience (Goldberg 1995:5)

⁷ En mer allmän diskussion om rörelsekonstruktioner förs i Olofsson (2009).

⁸ Sköldbergs definition förutsätter en subjeksroll. I denna uppsats, och i annan litteratur, förekommer Tema som objekt och därför är det rimligt att använda en annan definition. Sköldbergs roll Object är annars den roll som påminner mest om hur jag använder Tema.

⁹ Jansson (2006:9) använder också rollen Tema på samma sätt som Goldberg, av samma anledning som jag.

¹⁰ Tema är ingen helt oproblematiserad term då den lätt blandas ihop med informationsstrukturens termer tema-rem, Jag har här valt att använda inledande versal på alla semantiska roller i hopp om att kringgå eventuella missförstånd.

Goldberg (1995) argumenterar för att argumentstrukturer är mönster över händelser eller scener vi erfarit i tidig ålder. Dessa scener är högst basala så som att 'ngn avsiktligt överför ngt till ngn annan' eller att 'ngn orsakar att ngt ändrar läge' (Goldberg 1995:5). En scen innehåller en händelse eller ett tillstånd med en eller flera deltagare. Tomasello (2003:113) ger exempel på tre scener som barn lär sig runt ett års ålder genom att erfara och observera sin omgivning:

- a) "manipulative activity scenes" – ngn puttar, drar eller gör sönder ett objekt, dvs. en Agent orsakar förändring (change of state) på en inanimat Patient.
- b) "figure-ground scenes" – objekt som rör sig upp, ner eller in i ett utrymme, dvs. en person eller ett objekt rör sig längs en (spatial) väg.
- c) "possession scenes" – få, ge eller ha ett objekt.

Ett språk förväntas visa en fullständig uppsättning av möjliga händelsetyper så som 'ngn orsakar ngt', 'ngn äger ngt', 'ngt genomgår en förändring av tillstånd eller plats', 'ngn upplever ngt', 'ngt påverkar ngn' osv. (Goldberg 1995:39).

Termen *scen* är hämtad ur Charles Fillmores *Ramsemantik* (eng. *Frame Semantics*) som är en semantisk modell som ofta kopplas ihop med konstruktionsgrammatik (Martola 2007:40). Inom denna modell används också termen *ram*. Med termen menas att "varje verb tillhör en ram som utgörs av all den kunskap vi måste besitta för att förstå verbet/ordet i fråga" (Martola 2008:290). En ram innefattar bland annat möjliga scener som ett verb kan ingå i.

I uppsatsen använder jag termen *scen* som en semantisk sammanfattning av en konstruktion. Exempelvis "X agerar på Y" för Transitiv konstruktion, där X refererar till ett argument, och Y till ett annat.

2.5 Konstruktionsväxlingar

Med konstruktionsväxlingar¹¹ menar man bl.a. när olika konstruktioner kan ha likartade funktioner. Några kända exempel på sådana är (Lyngfelt 2007:124):

11 Kallas även *alterneringar*. Lyngfelt (2007) menar att termen *konstruktionsväxling* (och *alternering*) egentligen är "en missvisande term, åtminstone från CxG-perspektiv, eftersom den antyder en transformation från en konstruktion till en annan. Samtidigt är termen väl etablerad och relativt genomskinlig [...]" (Lyngfelt 2007:124).

- (15) a. De lastade hö på vagnen.
 b. De lastade vagnen med hö. (lokativ alternering)
 c. Kim gav Love en bok.
 d. Kim gav en bok till Love. (dativskifte)
 e. Skeppet sjönk.
 f. Torpeden sänkte skeppet. (kausativ alternering)
 g. Jag äter inte räkor.
 h. Räkor äter jag inte. (topikalisering)

Levin (1993) gör en omfattande genomgång av alterneringar i *English Verb Classes and Alternations*. Levin delar in verb i olika verbklasser på grundval av vilka syntaktiska alterneringar de förekommer i, och föreslår att verben i dessa klasser har en gemensam betydelsfär, dvs. att de rör sig i samma semantiska fält. Till varje verbklass ger Levin exempel på typiskt möjliga och omöjliga alterneringar för de verb som ingår. Indelningen av alterneringar och verbklasser utgår alltså från tanken att verb med liknande betydelse förekommer i liknande syntaktiska strukturer. Levins utgångspunkt är lexikal (vilket betyder att man utgår från verbets valens), men gör i princip en uppräknig av en mängd konstruktionsmönster, som är intressanta att undersöka också utifrån ett konstruktionsperspektiv.

The class members have in common a range of properties, including the possible expression and interpretation of their arguments, as well as the existence of certain morphologically related forms. Furthermore, the existence of regular relationships between verb meaning and verb behavior suggests that not all aspects of a verb's behavior need to be listed in its lexical entry (Levin 1993:11).

Möjligtvis kan en del av det som Levin menar kan finnas "utanför" kunskapen om verbet förklaras utifrån egenskaperna hos de konstruktioner som verben figurerar i.

Med konstruktionsväxlingar menar man också hur samma verb kan konstrueras på olika sätt. Exempelvis kan det engelska verbet *kick* konstrueras med (minst) åtta olika strukturer (Goldberg 1995:11):

- (17) a. Pat kicked the wall.
 b. Pat kicked Bob black and blue.
 c. Pat kicked the football into the stadium.

- d. Pat kicked at the football.
- e. Pat kicked his foot against the chair.
- f. The horse kicks.
- g. Pat kicked his way out of the operating room.

Inom generativ grammatik utgår man från att man får den ena alterneringen genom att derivera den från den andra. Detta sker genom s.k. transformationer. Exempelvis anses passiv deriveras ur aktiv. Goldberg (2002, 2006) föreslår att man tittar bortom transformerade alterneringar och istället studerar varje enskild konstruktion efter sina egna förutsättningar:

Surface Generalization Hypothesis: there are typically broader syntactic and semantic generalizations associated with a surface argument structure form than exist between the same surface form and a distinct form that it is hypothesized to be syntactically or semantically derived from (Goldberg 2006:25).

Exempelvis diskuterar Goldberg (2006:41) den lokativa alterneringen. Hon visar att de två olika satserna har olika argumentstruktur, dvs. de ingående leden fyller olika semantiska roller.

(18) a. De lastade hö på vagnen	(Caused-motion)
b. De lastade vagnen med hö	(Causative + with)

Goldberg menar att (18a) innehåller följande semantiska roller: Agent, Tema och Plats. Scenen kan beskrivas som att 'X orsakar att Y ändrar plats'. I detta fall orsakar *De* [Agent] att *Hö* [Tema] flyttas till *Vagnen* [Plats]. Denna konstruktion kallar Goldberg Orsaka-rörelse (eng. *Caused-Motion*). I (18b) motsvarar den semantiska strukturen rollerna Agent, Patient (+ Instrument). Att Instrument är satt inom parentes betyder att rollen inte är obligatorisk. Konstruktionen har en transitiv scen där 'X agerar på Y'. *De* [Agent] lastade *vagnen* [Patient] (+ med *hö* [Instrument]). Skillnaden mellan alterneringarna i (18) kan förklaras som *content as object* (18a), där fokus ligger på det argument som ändrar plats, och *location as object* (18b), som belyser det ändrade förhållandet (eng. *change of state*) (Tomasello 2003:153-154). Enligt Goldberg betyder detta att (18a) har mer gemensamt med andra orsakar-rörelsekonstruktioner, med andra verb, än med den alternerade varianten i (18b) där samma verb ingår.

2.6 Transitivitet

Transitivitet anses normalt ha med objektsförekomst att göra. Transitiv kallas, enligt SAG, ett verb som kan kombineras med objekt, ”och ett verb som normalt inte tar objekt kallas intransitivt” (SAGII:535). Ett verb som bara tar ett objekt kallas monotransitivt, och ett verb som normalt tar två objekt kallas bitransitivt.

Enkla transitiva konstruktioner används för att beskriva en bred variation av scener som skiljer sig från varandra.

- (19) a. Janne äter en korv
 b. Janne äter på en korv
 c. Janne äter av en julskinka

Alla tre exempel i (19) tar komplement, även om (19b-c) traditionellt inte anses som transitiva¹². Men de skiljer sig en aning åt, inte bara syntaktiskt, utan även semantiskt.

Enligt Hopper & Thompson (1980) är transitivitet när en aktion överförs från en deltagare till en annan, dvs. från en Agent till en Patient. Deras definition beskrivs följande:

Transitivity is traditionally understood as a global property of the clause as a whole such that an activity is 'carried-over' or 'transferred' from an agent to a patient. (Hopper & Thompson 1980:251)

Hopper & Thompson menar att en sats inte bara är antingen transitiv eller intransitiv, utan kan vara mer eller mindre transitiv, där intransitiv räknas som en konstruktion med lågt transitivitetetsvärde. De ställer upp en lista med tio semantiska faktorer, så som deltagarantal, påverkan, avsikt och specificering, med vilka man kan skilja graden av transitivitet mellan satser.

Tabell 2. *Hopper & Thompson transitivitetfaktorer*

¹² Det har diskuterats huruvida objekt efter preposition verkligen är objekt. Vad gäller 'objekt till preposition' (rektion) brukar man se hela prepositionsfrasen som komplement till verbet, och vanliga svenska termer är *objektliknande adverbial*, *prepositionsobjekt* och *bundet adverbial*.

Factor	High	Low
A. Participants	2 or more participants (Agent & Object)	1 participants
B. Kinesis	action	non-action
C. Aspect	telic	atelic
D. Punctuality	punctual	non-punctual
E. Volitionality	volitional	non-volitional
F. Affirmation	affirmative	negative
G. Mode	realis	irrealis
H. Agency	A high in potency	A low in potency
I. Afectedness of O	O totally affected	not affected
J. Individuation of O	O highly individuated	non-individuated

Transitivitet har alltså, enligt detta perspektiv, inte enbart med objektsförekomst att göra.

- (20) a. Janne äter korv
b. Janne gillar korv

Här ses (20a) som mer transitiv än (20b) eftersom *Janne äter korv* är en handling (*action*) medan (20b) är en icke-handling (*non-action*) som endast existerar i en tankevärld. (20a) är också mer transitiv då *korven* blir påverkad genom att Janne tuggar sönder den, medan *korven* i (20b) inte påverkas alls.

- (21) a. Janne äter en korv
b. Janne äter lite korv

Här förutsätter man att Janne i (21a) äter upp hela korven, och är således en avgränsad aktion. I (21b) får vi inte reda på hur mycket Janne äter, endast att det är en mängd korv. Det är en oavgränsad aktion då det är svårt att tolka det som att Janne äter upp hela (även om det råkar vara så att den del av mängden korv Janne äter är det sista, och därmed innebär att han ätit upp hela mängden). (21a) ses som mer transitiv än (21b). Mängd och konkretisering är viktiga faktorer här.

Objekt som har hög grad av individuering är animata (gärna mänskliga), konkreta, singular, referentiella eller definitiva. Ett lågt individuerat objekt är inanimat, abstrakt, pluralt och icke-referentiellt. Individuering hänger ihop med i vilken grad objektet blir påverkad. Hög grad av individuering ger ett mer påverkat objekt.

Vi kan se att olika transitiva satser ger upphov till olika scener, som varierar i graden av transitivitet. Tomasello (2003:150) har delat in den transitiva konstruktionen i fyra grundscener:

(22) a. Having objects	(Susan had an apple)
b. Moving or transforming objects	(Susan opened the door)
c. Acting on objects	(Susan ate an apple)
d. Psychological activities	(Susan likes beer)

I uppsatsen undersöker jag två verbgrupper, ätaverb (*äta, tugga, svälja*) och kontaktverb (*sparka, knuffa, krama*). Både ätaverben och kontaktverben är av sådan natur att de agerar på ett objekt, och därför ligger fokus på grundscenen i (22c). Detta betyder att verben genomgående bör ingå i satser med hög grad av transitivitet.

2.6.1 Transitivitet och semantiska roller

Om man kopplar ihop Hopper & Thompsons transitivitetsteori med de semantiska rollerna, kan man säga att en konstruktions grad av transitivitet kan beror på vilka semantiska roller som ingår. Hög grad av Volitionality och Agency förutsätter en animat referent, och är då kopplad till rollen Agent. Rollen Orsak har därför i regel lägre grad av transitivitet än Agent. En Patient kan ha olika grad av Individuering och Påverkan, och därför kan graden av transitivitet variera mellan olika Patienter. Objekt som är definitiva och animata är enligt Hopper & Thompson ofta mer totalt påverkade än objekt som är indefinita och inanimata (Hopper & Thompson 1980:253).

Med en finare rollindelning, som exempelvis Sköldberg (2004) har, kanske man tydligare kan se samspel mellan transitivitetsfaktorer och semantiska roller.

Det är viktigt att påpeka att ett förhållande mellan en transitivitetsfaktor och en semantisk roll inte alltid behöver vara ett och samma, utan kan variera.

3. Metod och material

Det empiriska underlaget till uppsatsen har hämtats från tre källor: Språkbankens PAROLE-korpus, Google och min egen språkkänsla. Språkbankens PAROLE-korpus (<http://spraakbanken.gu.se/lb/parole/>) har använts som huvudkälla. Det är en morfosyntaktiskt taggad korpus, vilket betyder att man kan söka på ordklasser, olika böjningsformer och i viss utsträckning även syntaktiska konstruktioner¹³. Materialet i denna databas består främst av skönlitteratur och tidningstext. Underlaget börjar bli lite till åren då det mesta är från 80-talet.

Som ett komplement till sökningarna i PAROLE har internetsökningar med sökmotorn Google (<http://www.google.se>) gjorts¹⁴. Detta har varit värdefullt i tre avseenden. För det första förekommer det modernare texter, dvs. en möjlighet att se hur språkliga konstruktioner används idag. För det andra finns här ett bredare spektrum av texttyper än i PAROLE. I Google stöter man på både formella texter (vetenskapliga artiklar och böcker, myndighetstext osv.) och informella texter (bloggar och inlägg). Man kan även finna språkbruk som är specifikt för en viss domän, exempelvis texter om fysik eller sidor om jakt. För det tredje är mängden text ofantligt mycket större än i PAROLE.

Det måste dock poängteras att sökningar på Google måste hanteras försiktigt. Man kan inte söka efter ordklasser och böjningsformer som i PAROLE. Man kan inte heller vara säker på vad ett visst antal sökträffar betyder, och man kan därför inte göra några statistiska generaliseringar utifrån dessa. En exotisk variant kan lika gärna vara ett slarvfel av en skribent. Bara för att det finns på Google betyder inte att det faktiskt är etablerat.

Som ytterligare komplement till PAROLE använder jag min egen språkkänsla¹⁵, genom att konstruera egna exempel för att testa om det är möjligt för ett verb att ingå i en specifik konstruktion.

3.1 Analysformat och notation

Varje exempel som jag redogör för eller beskriver i analysen kopplar jag ihop med en specifik argumentstruktur. Beskrivningsmodellen är en

13 För en utmärkt beskrivning av hur sökningar i PAROLE fungerar se Jansson (2006:30).

14 Google bör främst ses som en hypotesundersökande möjlighet. Speciellt vid de fall där man inte finner träffar i PAROLE, samtidigt som språkkänslan säger att det borde finnas. Man kan då undersöka förekomst på Google.

15 Språkkänsla, kallas även för introspektion, utgör i många språkvetenskapliga sammanhang ett viktigt verktyg (Jansson 2006:3).

enklare variant av Goldbergs (1995) beskrivningsmodell. Den övre raden i (23) visar konstruktionens semantik, och mittenraden visar dess syntaktiska element. Den nedre raden visar optionell information som gäller konstruktionen som helhet.

- (23) [Agent V Patient]
 < Subj V PP >
 { Aspekt: oavgränsad (atelic) }

Beskrivningsmodellen är samma som den Lyngfelt (2007) använder, med undantaget för den tredje optionella raden som är mitt tillägg till modellen. En stor del av databehandlingen går därför ut på att koppla ihop syntaktiska element med semantiska roller. En annan stor del av databehandlingen går ut på att koppla ihop Hopper & Thompsons semantiska transitivitetfaktorer med olika konstruktioner.

Vid notering av exempel i uppsatsen använder jag följande notationsmönster:

- a) Tecknet * framför en sats betyder att den är ogrammatisk.
- b) Tecknet ? framför en sats betyder att jag ser den som tveksam.
- c) Tecknet # betyder att satsen är grammatiskt korrekt, samtidigt som den är semantiskt eller pragmatiskt orimlig.

Hur dessa noteringar används illustrerar Jansson (2006:3) med följande exempel:

- (24) a. *Hans färglöst tal somnade mig.
 b. #Colorless green ideas sleep furiously
 c. ?Lena plockade korgen.

(24b) är Chomskys (1957) klassiska exempel på att en mening kan vara grammatiskt korrekt och samtidigt semantiskt orimlig.

En del exempel som används i uppsatsen har en efterställd notation för att visa vilken källa de är hämtade från. Noteringen (P) betyder att exemplet är hämtat från PAROLE, och (Google) betyder att det är hämtat från Google. Ibland förekommer exempel från litteratur, och markeras då genom vanlig källhänvisning. De exempel som saknar efterställd notation är konstruerade utifrån min egen språkkänsla, om inte annat nämns.

3.2 Verben i undersökningen

I uppsatsen undersöker jag två verbgrupper där verben inom varje grupp rör sig i samma semantiska sfär. Här kommer en kort beskrivning av de två verbgrupperna och de verb som jag valt att behandla.

1) Äta-verb

Denna grupp är inspirerad av Levins (1993) verbklass *verbs of ingestion*. Verben är *äta*, *tugga* och *svälja*. Alla tre är tvåställiga verb, vilket betyder att de förutsätts uppträda med två deltagarroller. *Äta* har 'ätaren' och 'det som äts', *tugga* har 'tuggaren' och 'det som blir tuggat', och *svälja* har 'sväljaren' och 'det som sväljs'. Som en jämförelse med detta deltagarresonemang kan vi titta på de valensramar som beskrivs för respektive verb i Nationalencyklopedins¹⁶ ordbok:

- (25) **Äta** ~ (ngt)
Tugga ~ (advl) ngt, ~ på ngt
Svälja ~ (ner) (ngt), ~ ngt el. att+sats

2) Kontakt-verb

Klassen är inspirerad av Levins (1993) klass *contact by impact*. Verben är *sparka*, *knuffa* och *krama*. I likhet med äta-verbena är kontakt-verbena en heterogen grupp då de också är tvåställiga. *Sparka* har deltagarrollerna 'sparkaren' och 'det som blir sparkat', *knuffa* har 'knuffaren' och 'det som blir knuffat', och *krama* har 'kramaren' och 'det som blir kramat'. Jämförelsen med NEOs valensramar ser ut så här:

- (26) **Sparka** ~ (på) ngn el. ngt (advl), ~ (av el. in el. ut el. till) ngn el. ngt
Knuffa ~ (fram el. in el. omkull el. undan) ngn el. ngt (advl)
Krama ~ ngn el. ngt, ~ om ngn

NEO anger två olika betydelser för verbet *sparka*: 'den fysiska rörelsen *sparka*' och '*sparka* som ett sätt att entlediga någon från arbete'. I min undersökning har jag främst utgått från den första, fysiska, betydelsen.

Som vi kan se i (25) och (26) visar NEOs valensramar mer än de två deltagarrollerna. Det betyder att de normalt ingår i andra konstruktioner än den transitiva. Poängen med att presentera verben är för att ge en kort översikt av vad man kan vänta sig att verben ska figurera i för typ av syntaktiska mönster. Framför allt är det viktigt att lyfta fram att samtliga verb kan ingå i ett transitivt mönster.

¹⁶ I fortsättningen använder jag förkortningen: NEO.

4. Resultat och analys

Under detta avsnitt presenterar jag fem olika konstruktionstyper och varianter på dessa. Som avslutning till varje konstruktionstyp för jag en diskussion kring konstruktionen där framför allt transitivitet och konstruktionsväxling lyfts fram.

4.1 Transitiv konstruktion

Transitiv konstruktion brukar i litteraturen ses som det normala, en självklar konstruktion, och har därför inte diskuterats i större utsträckning (i alla fall inte ur ett konstruktionsperspektiv). Däremot har den bitransitiva konstruktionen fått mycket uppmärksamhet (se exempelvis Goldberg 1995).

Grundsemantiken i transitiv konstruktion kan härledas från Hopper & Thompsons transitivitetshypotes, nämligen att en aktion överförs från en Agent till en Patient. Eller uttryckt som scenen 'X överför en aktion till Y'.

Jag har valt att dela in den transitiva konstruktionen i två varianter efter huruvida subjektet länkas ihop med den semantiska rollen Agent eller Orsak.

4.1.1 Transitiv konstruktion med Agent (TAg)

[Agent V Patient]
< Subj V Obj >

Denna typ av transitiv konstruktion kan ses som den prototypiska transitiven om man utgår från Hopper & Thompson. Här har vi ett animat subjekt som avsiktligt överför en aktion till en Patient. Patienten kan vara antingen animat eller inanimat. Exempel med animat Patient presenteras för ätaverben i (27) och kontaktverben i (28):

- (27) a. Han äter smågrabbar (P)
 b. Hon lade sej på Bonitas rygg och tuggade henne i nacken. (Google)
 (förekommer bland personliga sidor om husdjur)
 c. Ormen svalde alligatorn levande (Google)
- (28) a. Poliser slog och sparkade demonstranter [...] (P)
 b. [...] hon knuffade mej (P)
 c. Hon kramade Nicklas [...] (P)

I (29) illustreras Patient med inanimat referent:

- (29) a. Lill-Babs har håret under en baseballkeps och äter fläskkotlett med mycket tabasco. (P)
 b. Gotthard tuggade korv [...] (P)
 c. Hon sväljer tabletten [...] (P)
- (30) a. Den mexikanske stjärnan Fernando Quirarte sparkade bollen [...] (P)
 b. Om man så knuffar ett lok (P)
 c. Hon kramade kudden och somnade om (P)

Både *Lill-Babs* (29a) och *Gotthard* (29b) har rollen Agent, och både *fläskkotlett* och *korv/korvbit* är påverkade då de genomgår en fysisk förändring genom aktionen.

En intressant träff på PAROLE är exemplet i (31), där subjektet är inanimat, vilket är ett brott mot konstruktionens krav på animat referent.

- (31) Rader av plåtspelare *sparkar* en stålboll (P)

Här används subjektet metaforiskt, dvs. den uttrycks på samma sätt som om spelaren var levande istället för gjord av plåt, och kopplas därför ihop med rollen Agent.

4.1.2 Transitiv konstruktion med Orsak (TOk)

[Orsak V Patient]
 < Subj V Obj >

Vid denna typ överförs en händelse till Patienten som inte utförs av ett intentionellt subjekt, varvid detta subjekt i de flesta fall är inanimat, och har rollen Orsak. Scenen kan beskrivas som att 'ngt agerar på ngn eller ngt', vilket betyder att Patientens referent även kan vara animat. Vid animata Patienter kan det exempelvis handla om en institution med hög omsättning bland tjänster (32a) eller en naturkraft som drabbar någon (32b).

- (32) a. Valands konsthögskola *tuggar* prefekter. (P)
 b. där Atlanten som ger liv också *sväljer* fiskarfamiljernas barn. (P)

Valands konsthögskola kan tolkas som en metonymisk Agent, dvs. att bakom institutionen finns det animata subjekt som tar avsiktliga beslut som påverkar anställda. Ska exemplet i (32a) illustrera typen [Orsak – V

– Patient] får man istället tolka det som att det är mer samhälliga orsaker (så som ekonomiska eller organisatoriska faktorer) som ligger till grund för händelsen, och att arbetsgivaren inte handlar avsiktligt.

I (33) visas Patient med inanimat referent:

- (33) a. Kopieringsapparaten *tuggar/äter/sväljer* papper
 b. Sparbanken *sväljer* så småningom Föreningsbanken. (P)

I likhet med (32a) kan subjektet i (33b) ses som metonymisk Agent.

Kontaktverben tar i regel inte inanimata subjekt, vilket betyder att den semantiska rollen Orsak sällan länkas ihop med denna verbgrupp. Det kan bero på att verbgruppens höga grad av volitionality ibland krokar med Orsaksrollens avsaknad av just den semantiska faktorn.

4.1.3 Diskussion

Tabell 3. *Verb som ingår i Transitiv konstruktion*

Verb	TAg	TOk
Äta	X	X
Tugga	X	X
Svälja	X	X
Sparka	X	-
Knuffa	X	-
Krama	X	-

Eftersom alla sex verben för undersökningen har en agentiv grundsemantik är det inte helt oväntat att alla förekommer i den variant som har rollen Agent som subjekt. Mer oväntat är i så fall att de tre äta-verben kan ta Patient med animat referent.

De två typerna av transitiv konstruktion har olika grad av transitivitet.

- (34) a. Janne tuggar en korv (TAg)
 b. Kopieringsmaskinen tuggar papper (TOk)

Som vi ser i växlingen mellan de två transitiva konstruktionerna ligger skillnaden främst i att TAg har faktorerna Agency och Volentionality, medan TOk saknar dessa faktorer. Det behöver dock inte betyda att TAg alltid har totalt högre grad av transitivitet, men som konstruktion sett kan man se TAg som mer transitiv än TOk.

4.2 Konstruktion med objektliknande adverbial (OLA)

I den här konstruktionen realiseras Patienten som *objektliknande adverbial* (en prepositionsfras) istället för objekt. I uppsatsen använder jag förkortningen OLA.

4.2.1 OLA-konstruktion med oavgränsad aspekt

[Agent V Patient]
 < Subj V PP >
 { Aspekt: oavgränsad (atelic) }

I min undersökning har jag tittat på prepositionsfraser, med huvudordet *på*, som kan kopplas ihop med denna typ av OLA-konstruktion.

Enligt SAG kan objektliknande adverbial med prepositionen *på* ha två funktioner. Den kan ange att satsens aspekt är oavgränsad (atelic). ”Ofta är då aktionen ett arbete som ska leda fram till ett ännu inte uppnått resultat” (SAG III:462). Det kan också antyda att ”bara en del av rektionens referent berörs av aktionen eller att aktionen är en mindre rörelse” (SAG III:462)

- (35) a. [...] larverna äter på ekbladen (P)
 b. Han tuggar på en Mariabulle (P)
 c. *Han sväljer på en Mariabulle

I (35a) indikerar prepositionen att aktionen är pågående. Det framgår inte av satsen hur mycket *larverna* kommer att äta, men det troliga är att de tänker fortsätta. *På*-frasen antyder också att det endast är en del av *ekbladen* som det hittills agerats på, vilket naturligt kan kopplas ihop med att det är en oavgränsad aktion.

Vid denna typ av OLA-konstruktion finns det en semantisk restriktion. Punktuella verb ingår inte. *Svälja* kan till exempel inte ingå i en pågående aktion.

4.2.2 OLA-konstruktion med metonymisk Patient

[Agent V Patient_{metonym}]
 < Subj V PP >

Denna typ av OLA-konstruktion illustreras med en prepositionsfras där *av* utgör huvudord.

I SAG beskrivs objektliknande adverbial med prepositionen *av* som ”en helhet varav en del är föremålet för aktionen. Aktionen är normalt

agentiv och innebär att delen förbrukas eller på annat sätt skiljs från helheten” (SAG III:452).

- (36) a. Jag äter av det som bjuds (P)
 b. Du har ätit av din Stiltonost (P)

I (36) realiseras Patientrollen metonymiskt. *Av det som bjuds* (36a) och *Stiltonosten* (36b) representerar den helhet vilken Patienten är en del av.

Exempel (37) visar att kontaktverben inte kan ingå i den här konstruktionen då verbens semantik inte kan länkas samman med en scen där en 'Agent verbar på en del av en helhet'.

- (37) a. *Janne sparkar av bollen¹⁷
 b. *Anders kramar av Lisa

Janne i (37a) kan inte sparka på en del av en boll utan att också träffa resten av *bollen*. *Bollen* delas inte upp i delar till förmån för aktionen. I (37) sker varken förbrukning eller att objektet för aktionen är en del som skiljs från en helhet. Denna semantik stämmer bättre överens med semantiken för verbet *äta*.

4.2.3 Konativ OLA-konstruktion

[Agent V Mål]
 < Subj V PP >
 { konativ – avsett resultat }

Denna OLA-konstruktion kallas konativ, och konstrueras med prepositionsfras med *mot* som huvudord. *Mot* anger, enligt SAG, riktmärke för rörelse (SAGII:699). Goldberg (1995:63) beskriver semantiken för konativ med scenen 'X riktar en handling mot Y'. Konativ skiljer sig från de övriga OLA-konstruktionerna genom att prepositionsfrasen länkas samman med den semantiska rollen Mål. *Mot*-frasen i konativ OLA säger inte något om huruvida aktionen når målet, utan markerar bara det tänkta resultatet.

- (38) Ett befäl sparkade mot råtten

¹⁷ Exempelen i (37) är endast möjliga om man läser dem som verbpartikel, men det är inte det jag exemplifierar här, utan prepositionsfraser. Verbpartikeltolkningen ger en annan konstruktion som jag inte undersöker i den här uppsatsen.

I (38) får man inte veta om *befälet* faktiskt träffar *råttan*, bara att det är dennes avsikt.

När jag sökte i PAROLE fick jag enbart träffar på *mot*-fraser med verbet *sparka*. Det ingår i verbets semantik att rikta aktionen mot det objekt som avses träffas innan det träffas. Jämför man med verbet *knuffa* så förväntas 'den som knuffar' redan vara i kontakt med 'det som blir knuffat', vilket kan förklara varför jag inte fick några träffar i PAROLE. Något oväntat var det därför att jag fick en del träffar på *knuffa* + *mot*-fras vid kompletterande sökningar på Google.

- (39) a. Mamma gick fram till grinden, och knuffade mot den för att öppna den
(Google)
b. Du menar väl inte att hästen tuggar mot dig? (Google)

I (39a) är det *mammas* avsikt att öppna *grinden* genom att *knuffa*. (39b) är ett exempel på att *tugga* kan ingå i konstruktionen. Varianten förekommer framför allt på Internetsidor om husdjur.

4.2.4 Alternativ OLA-konstruktion

[Agent V Patient]
< Subj V PP >

Jag har valt att kalla denna OLA-konstruktion *alternativ* då den skiljer sig från de övriga tre typerna, men att det är svårt att se någon väsentlig skillnad. I (40) visas exempel på när kontaktverben konstrueras med *på*-fras. Då handlar det inte om någon markör för en oavgränsad aktion eller något del-helhetsförhållandet:

- (40) a. De (trängs och) knuffar på varandra (P)
b. Han sparkade på badrumsmattans frans (P)
c. Folk kramade på honom och sa att han var mycket fräck (Google)

Man förväntar sig en mer indirekt koppling till det objektliknande adverbiallet, men exemplen i (40) ger ingen större skillnad mot de transitiva exemplen i (41):

- (41) a. De knuffar varandra
b. Han sparkade badrumsmattans frans
c. Folk kramade honom och sa att han var mycket fräck

Man kan tolka det som att den alternativa OLA-konstruktionen är den som ligger närmast Transitiv konstruktion.

4.2.5 *Diskussion*

Låt oss titta på växlingen mellan OLA-konstruktion och den transitiva konstruktionen. SAG skriver att: ”vid vissa verb växlar konstruktion med objekt och bundet adverbial utan att betydelsen ändras särskilt genomgripande” (SAG III:450). Som exempel anges växlingen mellan OLA-konstruktion och transitiv:

- (42) a. ge dem av körsbären (OLA)
 b. ge dem körsbären (transitiv)

I detta avsnitt har jag ändå lyft fram vissa skillnader mellan konstruktionerna, vilket kan ses som en nyansering av påståendet i SAG. Växlingen visar att de skiljer sig åt i avseende på graden av transitivitet. OLA-konstruktionen ses som mindre transitiv än den transitiva konstruktionen. Detta kan bero på tre punkter: a) att aspekten kan vara oavgränsad (eng. *atelic*) vid OLA, vilket betyder att handlingen/aktionen inte har överförts till objektet i lika hög grad som vid den transitiva konstruktionen vars aktion i regel är avslutad (eng. *telic*), b) att objektet, vid vissa OLA-konstruktioner, endast är delvis påverkat (*affectedness of O*), och c) att OLA-konstruktion har en aningen lägre grad av objektsindividuering, dvs. att objektet inte är lika referentiellt som i en transitiv konstruktion.

Just påverkan på objektet kan ses som en viktig skillnad mellan transitiv och OLA med oavgränsad aspekt. Hopper & Thompson (1980) skiljer mellan ett totalt påverkat objekt (*accusative*) och delvis påverkat objekt (*partitive*), och kopplar dessa till aspekt. ”The object is in the partitive when the action of the predicate does not reach, or is not thought of as reaching, any determinate point or phase” (Hopper & Thompson 1980:262). Detta illustreras i (43) med växling mellan Transitiv och OLA med oavgränsad aspekt:

- (43) a. Janne äter en korv (totalt påverkad)
 b. Janne äter på en korv (delvis påverkad)

I den transitiva konstruktionen (43a) är aspekten avgränsad (*telic*), och *Korven* ses därför som totalt påverkad, medan *korven* i OLA-

konstruktionen (43b) endast är delvis påverkad eftersom handlingen fortfarande pågår, aspekten är oavgränsad (*atelic*).

Tabell 4. *Verb som ingår i OLA-konstruktion*

Verb	4.2.1 – oavgränsad	4.2.2 - metonym	4.2.3 - konativ	4.2.4 – alt. OLA
Äta	X	X	-	-
tugga	X	-	X	-
svälja	-	-	-	-
sparka	-	-	X	X
knuffa	-	-	X	X
krama	-	-	-	X

Tabell 4 visar att *äta* och *tugga*, som kan ses som processer, ingår i (4.2.1) där aspekten är oavgränsad, men inte i den alternativa OLA-konstruktionen, som krockar med verbens semantik. För *svälja* samt de tre kontaktverben är förhållandet omvänt. Metonymisk realisering av Patienten fungera för *äta*, men inte övriga verb, och konativ är vanligast med *sparka*, men förekommer något oväntat även med *knuffa* och *tugga* (även om det är en ganska specifik användning av *tugga*).

V + *På*-fras var vanligast bland *tugga*, med totalt 42 belägg i PAROLE. Detta kan jämföras med 27 belägg för *sparka*, de 7 belägg för *knuffa* och det låga antalet 2 belägg för *äta*. Här tyder både förekomst och mängd på att mönstret med objektliknande adverbial är ett konventionaliserat uttryck, och därmed ska ses som en konstruktion.

4.3 Nollinstansiering

Transitiva verb uppträder ibland utan objekt, ex. *Janne äter klockan åtta*. Man kan säga att en deltagarroll är utelämnad. Detta kallas nollinstansiering¹⁸, och man kan räkna med två huvudtyper¹⁹:

a) definit nollinstansiering (DNI)

Definit nollinstansiering ”utgörs av fall där identiteten hos nollkomplementet kan fastställas utifrån kontexten” (Martola 2008:289). Ex. *Klara vann ∅* (en viss tävling som är aktuell i texten eller samtalet).

b) indefinit nollinstansiering (INI)

¹⁸ Kallas ibland *nollkomplement*.

¹⁹ Enligt (Goldberg 1995:58) räknar Fillmore med dessa två typer. Martola (2008:288) räknar med ytterligare en typ: fri nollinstansiering (FNI) – ex. *Agenten vid passiv sats*.

Den utelämnade rollen får en indefinit tolkning när referentens identitet är antingen okänd eller irrelevant. Ex. Objekten till *äta* och *dricka* uttrycks ibland inte (*Janne äter Ø klockan åtta*).

Jag räknar därför med två huvudtyper av nollinstansierade konstruktioner, där den semantiska skillnaden är att DNI-konstruktionen innehåller en känd Patient, och INI-konstruktionen innehåller en irrelevant eller okänd Patient. Likheten är att Patienterna i båda konstruktionerna inte uttrycks syntaktiskt, dvs. konstruktionerna antar en intransitiv form. Jag presenterar ytterligare ett mönster, som bör ses som en kompletteringskonstruktion, och som gäller för båda huvudtyperna.

4.3.1 Underförstått objekt-konstruktion (DNI)

[Agent V Patient_{underförstådd/känd}]
< Subj V Ø >

Martola (2008:289) hänvisar till Fillmore (1986) som menar att det vid definit nollinstansiering inte är adekvat att fråga efter det utelämnade objektet. Exempelvis frågar man inte vad som ska öppnas när det ringer på dörren. DNI vid äta-verbena exemplifieras i (44) och kontakt-verbena i (45):

- (44) a. Hon ställde fram fatet med vindruvor och kex på bordet framför honom. ”Snälla du, försök **äta** lite.”
 b. Han för kexchokladen till munnen. Han **tuggar** långsamt, och njuter.
 c. Så förde hon whiskyflaskan mot hans mun och hällde några droppar mot de sammanbitna tänderna. ”Snälla du, försök **svälja**.” Hon gav honom samma dosering ett flertal gånger. (P)

I (44a) är det *vindruvor och kex* som utelämnas, och som *du* bör äta av. I (44b) framgår det av kontexten att det är *kaka* som *tuggas*, och i (44c) är det *whiskey* som bör *sväljas*.

- (45) a. Hjulet sitter fast. Nisse **sparkar** och **sparkar**, men det hjälper inte. Det vill inte lossna.
 b. Jag **knuffar** och **knuffar**, men den rör sig inte ur fläcken
 c. Inte får du slå Amelie? Ge henne nu en kram, så att allting blir bra. --- Nä, säger Peter. --- Du är dum, konstaterar Joakim, suveränt oberörd av schismen. Du ska **krama**. Det har mamma sagt. Du är dum. (P)

I (45a) är det *hjulet* som är det utelämnade objekt och som *Nisse sparkar på*, och i (45c) är det *Amelie* som *du ska krama*.

4.3.2 Ospecificerad objekt-konstruktion (INI)

[Agent V Patient_{ospec}]
< Subj V Ø >

Vid indefinit nollinstansiering är det, enligt Fillmore (1986, enligt Martola 2008:291) legitimt att fråga efter det utelämnade objektet. Om en mamma säger till sitt barn att 'vi äter klockan åtta', då är det rimligt att barnet frågar 'vad ska vi äta?'

Konstruktionen har alltså med en indefinit tolkning att göra, och det ospecificerade objektet saknar antingen relevans för beskrivningen, eller är okänd. Levin (1993:33) kallar denna konstruktion för *unspecified object alternation*, men skriver att den ibland också kallas för *indefinite object alternation*.

- (46) a. Själva symbolen för denna borgerliga konditorkultur är Burgtheater, som Thomas Bernard gisslar i ett radioteaterstycke i tre korta episoder som bär den osannolika titeln "Claus Peymann köper sig ett par byxor och går ut med mig och **äter**". (P)
- b. Enligt professor Maud Bergman från Umeå är det en hel del som man vet om amalgam. Att metallisk ånga frisätts när vi borstar tänderna och när vi **tuggar**, att 80 procent tas upp i lungorna och att vissa födoämnen påverkar upptaget, har de senaste årens forskning visat. (P)
- c. Och samma gång, sen hon börjat fläta håret, hon satt i salsfönstret och såg ut över stan, började hon plötsligt blinka med ögonen och **svälja**. När hon sen såg på honom, då var hennes ögon ännu större och ännu blankare. (P)

I (46a) kan vi inte läsa ut av sammanhanget vad det är som ska ätas, och därför är det inte konstigt att fråga om det. På samma sätt får vi inte reda på vad som tuggas i (46b) eller vad som sväljs i (46c). Semantiskt finns det en Patient i samtliga exempel ovan, men de är syntaktiskt utelämnade.

- (47) Då såg de massor av svartklädda människor som **sparkade**, sparkade och sparkade. (P)

I min undersökning (PAROLE) har jag inte hittat något belägg på *krama* eller *knuffa* med indefinit nollinstansering.

4.3.3 Nollinstansiering (+ adjunkt)

[Agent V Patient_{ospec/underförstådd} (+ temporal, frekvens osv.)]
 <Subj V Ø (+Advl)>

Det förekommer att båda de nollinstansierade konstruktionerna (INI, DNI) följs av en adjunkt (ett valfritt komplement) som inte räknas till argumentstrukturen, men som specificerar själva scenen. Det kan handla om tid och rum, frekvens och mängd, sätt och omständigheter, eller att komplementet är underförstått. (48 - 51) är exempel på fyra varianter av nollinstansiering + adjunkt:

(48) Agent – V – Tid/rum
 Janne äter klockan åtta

(49) Agent – V – Frekvens/mängd
 a. Janne äter mycket
 b. Egil sväljer femton gånger
 c. Stina tuggade i flera nätter

(50) Agent – V – Sätt/omständighet
 a. Janne äter ordentligt
 b. Egil sväljer kraftlöst
 c. Stina tuggar febrilt

(51) Agent – V – Instrument
 a. Arne tuggar med tänderna
 b. Hon sparkar med benen (P)

Här kan bland annat (49) och (51) kommenteras. I (49a) kan det betyda att *Janne* äter alldeles för ofta, att han börjar bli tjock, istället för att han äter mycket vid ett och samma tillfälle. Instrumenten i (51) kan ses som underförstådda utifrån verbens semantiska ramar. Man sparkar inte med händerna, och man tuggar inte gärna med öronen.

Konstruktion med adjunkt är inget som är unikt för nollinstansiering. Adjunkter förekommer även när objektet är uttryckt, som vid transitiv konstruktion. Att jag väljer att presentera varianten här är för att

förtydliga att det inte behöver handla om en förändrad argumentstruktur. Det kan också vara så att adjunktsförekomst gynnar nollinstansiering.

4.3.4 Diskussion

I växlingen till den nollinstansierade varianten flyttas det fokus som finns på Patienten i den transitiva konstruktionen över till själva aktionen. I uttrycket 'vi äter klockan åtta' är inte det viktiga *vad* vi ska äta, utan *att* vi ska äta. Hade det varit någon speciell maträtt som var viktig i sammanhanget hade detta troligtvis uttryckts.

Eftersom objektet i en nollinstansiering utelämnas, blir inte transitivitet, eller aktionsöverföringen lika tydlig som vid transitiv konstruktion. Mottagaren för aktionen syns inte, även om det semantiskt finns två deltagare. Man kan också titta på andra faktorer än objektets närvaro för att hävda satsens grad av transitivitet. "The presence of an overt O is only one feature of a Transitive clause; it co-exists with other defining properties (Agency, Kinesis etc.)" (Hopper & Thompson 1980:266).

Tabell 5. Verb som ingår i nollinstansierad konstruktion

Verb	INI	DNI
Äta	X	X
Tugga	X	X
Svälja	X	X
Sparka	X	X
Knuffa	-	X
Krama	-	X

Som tabellen visar uppträder samtliga verb i en definit nollinstansiering (DNI). Detta baserar jag på PAROLE-sökningarna och min språkkänsla. Vad beträffar indefinit nollinstansiering uppträder samtliga äta-verb i den, men för kontaktverben har jag bara hittat enstaka belägg på *sparka*, men inga på *knuffa* och *krama*. En möjlig förklaring till varför dessa verb sällan konstrueras indefinit kan vara att nollinstansiering påminner om absolut deponens, som är ett sätt att undertrycka objektet, och att det känns mer bekvämt att välja den formen. *Krama* uttrycks i denna form *kramas*, och *knuffa* som *knuffas*²⁰. Enligt SAG innebär absolut deponens "att ett transitivt verb står utan objekt [...]" (SAG I:148).

²⁰ Lyngfelt (2007) behandlar deponenskonstruktioner.

4.4 Transitiva konstruktioner med eventuellt annan argumentstruktur

I det här avsnittet tar jag kortfattat upp några avvikande mönster som jag funnit i undersökningen. Det handlar om mönster som eventuellt har en annan rolluppsättning än de mer prototypiskt transitiva varianterna i avsnitt 4.1. Dessa konstruktioner bör närmast ses som exempel på just avvikande transitiva mönster, och som idéer till fortsatta undersökningar. Jag diskuterar huruvida det kan behövas fler semantiska roller (än de jag räknar med i denna uppsats) för att fullt ut kunna analysera exemplen.

4.4.1 Transitiv fenomen-konstruktion

[Agent V Patient]
 < Subj V Obj >
 { irrealis }

I denna konstruktion refererar Patienten till ett mentalt objekt som inte existerar i den fysiska världen. En del antar här en annan roll, *Fenomen* (exempelvis Sköldberg 2004:90)²¹. Konstruktionen illustreras i (52):

- (52) a. Amerikanska beslutsfattare sväljer sin irritation (P)
 b. Farquar svalde vreden (tillsammans med sin whisky och soda) (P)

Vidare kan man diskutera om *Amerikanska beslutsfattare* och *Farquar* ska ses som Agent, eller om man ska anta en annan roll, *Upplevare*.

4.4.2 Containerkonstruktion

[Plats V Patient] 'X rymmer/innehåller Y'
 < Subj V Obj >

Subjektet har en semantisk roll som motsvarar en lokal, ett rum eller någon form av behållare (ngt som kan innehålla ngt).

- (53) a. Teatern sväljer 1_500 åskådare, varav 500 måste stå. (P)
 b. #Teatern äter 1_500 åskådare, varav 500 måste stå.
 c. #Teatern tuggar 1_500 åskådare, varav 500 måste stå.

²¹ Sköldberg (2004:90) definierar rollen Phenomenon följande: "Ett argument har en Phenomenon-roll när dess rollbärare beskrivs som föremål för ett mentalt förlopp".

- (54) a. Marknaden *svalde* allt sågverken kunde producera (P)
 b. Tv-bilden skulle *svälja* vår uppfattning av verkligheten (P)

Här är det frågan om en avvikelse från den förväntade transitiva scenen, *acting on objects*. Det här mönstret kan istället placeras in under scentypen *having objects*, då vi här har att göra med något som liknar tillstånd. Det är inte 'X agerar på Y', utan 'X rymmer Y' eller 'Y placeras i X'. *Svälja* används här metaforiskt, och kan göra så eftersom själva sväljahandlingen innebär att man 'för in ngt i ngt', precis som verbet *rymmer*. Kontaktverben kan inte ingå i denna konstruktion. Detta kan bero på att de, till skillnad från ätaverben, är utåtagerade, och kan inte ingå i en scen motsvarande 'X rymmer Y'. Verben är inte kompatibla med konstruktionen:

- (55) a. # Teatern sparkar 1_500 åskådare
 b. # Teatern knuffar 1_500 åskådare
 c. # Teatern kramar 1_500 åskådare²²

4.4.3 Instrument med eventuell Patient

[Instrument V Patient \emptyset]
 < Subj V Obj >

I den här konstruktionen representerar objektet en icke-existerande Patient. I (56) agerar *skördetröskorna* på ingenting:

- (56) Skördetröskorna står och tuggar luft (P)

Instrument är något som en Agent använder för att utföra en handling. I (56) händer i princip inget. Det är närmast ett tillstånd. Man kan fundera på vilken roll Agenten spelar här. Kanske ska subjektet här tolkas som Orsak istället för Instrument.

4.5 Orsaka-rörelse

Grundsemantiken i den här konstruktionen kan sammanfattas med scenen 'X orsakar att Y ändrar plats', vilket betyder att X-argumentet handlar på ett sådant sätt att Y-argumentet genomgår en förflyttning.

²² (55c) kanske skulle kunna fungera om man tänker sig en lokal som är mysig, välkomnande och kanske lite trång.

Rörelse är förknippat med de semantiska rollerna Källa (eng. *Source*), Bana (eng. *Path*) och Mål (eng. *Goal*). För att beskriva rörelse måste vi få veta något av följande:

- a) var föremålet var beläget innan rörelsen tog vid
- b) längs vilken väg/riktning rör sig Temat
- c) vart rör sig föremålet (slutdestination)

I fallet c) förekommer detta ibland endast som det tänkta slutmålet, att Temat är på väg mot ett speciellt mål, men att vi inte får reda på om det når dit²³. Detta kan vi se i (57):

(57) Han *knuffade* Penny i riktning mot bilen. (P)

Vi får inte veta om *Penny* faktiskt kommer ända fram till *bilen*, endast att det är den riktning hon färdas i, mot en förmodad slutdestination.

Verb som placeras i konstruktionen får orsaka-rörelsetolkning. Ett verb som *knuffa* behöver inte nödvändigtvis orsaka rörelse utanför konstruktionen:

- (58) a. Janne *knuffade* lyktstolpen, men den rörde sig inte
 b. *Janne *knuffade* ut Lisa, men hon rörde sig inte
 c. Janne knuffade ut Lisa ur rummet

Rörelsen i sig behöver inte vara knutet till verbet. I (58a) orsakar *Janne* ingen rörelse genom att *knuffa*. När *knuffa* används i orsaka-rörelsekonstruktionen uppstår en rörelsetolkning (58c), vilket tyder på att rörelsen styrs av konstruktionen (argumentstrukturen) i större utsträckning än det enskilda verbet.

Man skulle kunna se Orsaka-rörelse som en Transitiv konstruktion + adjunkt. Jag ser det dock som en argumentkonstruktion av två anledningar: dels för att Goldberg (1995) behandlar den som en argumentkonstruktion, dels för att det är ett etablerat mönster, och enligt konstruktionsdefinitionen därför bör ses som en konstruktion.

Jag har hittat två olika mönster på orsaka-rörelse, som jag delat in efter huruvida subjektet realiserar en Agent eller Orsak.

23 Användningen av prepositionen *mot* som riktningsmarkör diskuterades även i avsnitt 4.2.3.

4.5.1 Orsaka-rörelse med Agent (ORA)

[Agent V Bana Tema+ (Mål/Källa)]
 < Subj V Advl Obj + (Advl) >

Denna konstruktion, som jag förkortar ORA, kan variera beroende på om Temat följs av den semantiska rollen Mål, Källa eller ingen alls. Typiskt för konstruktionen är att Bana markeras av en partikel (ex. *in, ut, upp, ner* osv.). Ibland förekommer Bana innan Tema (59), och ibland efter (60) och kombineras ofta med den fras som Mål eller Källa realiserar i:

- (59) Kräftdjuret *knuffar* undan sandkorn med sina välutvecklade framben (P)
 (60) Mannen *knuffade* min bror utför en klippa (P)

(61-62) är exempel där ORA konstrueras utan Mål eller Källa:

- (61) a. Janne *sparkade* iväg bollen
 b. [...] *in* bocken i kikaren och *kramar* iväg ett skott till. (Google)
 c. Birger *knuffade* iväg honom
- (62) a. ta det lugnt med spriten, säger Tim och *sväljer* ner några vita tabletter med svart kaffe (P)
 b. att också han förgäves försöker *svälja* bort tårarna (P)

(61b) är ett exempel på en osannolik betydelse av verbet *krama*. Här finns det en indirekt koppling mellan verbet och objektet, men det handlar ändå om direkt argument i konstruktionen. Det är egentligen inte *skottet* som kramas utan avtryckaren på geväret. Det ligger utanför de förväntade valensramarna att *krama* skulle vara ett sätt att orsaka förflyttning. Konstruktionen verkar i detta fall sätta valensen ur spel. Varianten är vanligt på Internetsidor om jakt, men är nog relativt etablerat även utanför den domänen.

Att *svälja* 'ner ngt', som i (62a), ingick i NEOs valensbeskrivning av verbet, och får därmed anses som ett konventionellt uttryck. Däremot verkar verbets betydelse i (62b) mindre vanligt. Här går det istället emot verbets semantik²⁴.

I exempel (63) och (64) tar ORA rollen Mål:

²⁴ Sjögreen (2007) kallar satser av typen i (62b) Indirekt Kausativkonstruktion (IKK).

- (63) a. Rolf Axelsson ska då ha *knuffat* in henne i en dörrpost (P)
 b. Rolf Axelsson ska då ha *sparkat* in bollen i rummet
 c. Lisa *kramade* in schampot i håret
- (64) a. Han *knuffade* Penny i riktning mot bilen. (P)
 b. Han *sparkade* foten av den sönderslagna vassen mot eldstaden (P)
 c. Hon rev åt sig en liten kudde och *kramade* den mot ansiktet (P)

(63c) kan tolkas ha rörelse om än med väldigt kort distans. Man kan tänka sig att *Lisa* trycker och gnuggar in schampot. Även i (64c) kan man med lite god vilja tolka in rörelse i att krama en kudde mot ansiktet.

(65) visar exempel på ORA med rollen Källa:

- (65) a. Jag *sparkar* ut dig från den här bilen (P)
 b. Jag *knuffar* ut dig från rummet
 c. Med dagens priser gäller det att *krama* fram så mycket det går ur maskinerna (P)

Åter igen har vi i (65c) en annorlunda användning av verbet *krama*.

4.5.2 Orsaka-rörelse med Orsak (ORO)

[Orsak V Bana Tema]
 <Subj V Advl Obj >

Denna konstruktion har samma syntaktiska form som (ORA), men subjektet länkas ihop med den semantiska rollen Orsak, istället för Agent. Subjektets referent är ofta inanimat och saknar intention med handlingen. Orsaka-rörelse med inanimat subjekt är ytterst ovanligt²⁵.

- (66) I hans modell, som han var sysselsatt med sedan en tid, fanns en stjärna som kretsade kring det svarta hålet. Den krockade regelbundet med ackretionsskivan och *knuffade* ut en del av gasen i skivan (P)

²⁵ Man kan diskutera huruvida subjektet är Orsak eller Instrument i (66). Jag har dock valt att presentera konstruktionen med rollen Orsak för att händelsen saknar avsiktlighet. Visserligen har en Agent skapat en modell där händelsen i (66) ska ske, och kan ses som Instrument, men händelsen verkar automatiserad och Agenten verkar inte styra över händelseförloppet.

(66) kommer från en facktext inom ämnet fysik. Det är möjligt att betydelsen av *knuffa* i (66) är vanlig inom denna domän. Utanför fysikspråket är det ovanligt att *krama* kombineras med ett inanimat subjekt. Det kan dock förekomma med en naturkraft som subjekt, som i (67):

- (67) a. blåsten *knuffade* iväg honom hemåt fortare än han tänkt sej. (P)
 b. #blåsten *sparkade* iväg honom hemåt fortare än han tänkt sej.
 c. #blåsten *kramade* iväg honom hemåt fortare än han tänkt sej.

4.5.4 Diskussion

Knuffa kan ingå i båda orsaka-rörelse-konstruktionerna. *Sparka* och *knuffa* är vanliga i ORA-konstruktion. Däremot ingår sällan *krama*. Detta kan bero på att verben skiljer sig åt på några punkter. *Krama* är ibland mer intentionell än *sparka* och *knuffa*:

- (68) a. Bosse *knuffade* Lisa av en olyckshändelse
 b. Bosse *sparkade* Lisa av en olyckshändelse
 c. ?Bosse *kramade* Lisa av en olyckshändelse

Men råkar inte bara *krama* någon. Man kan visserligen *krama* fel person, i tron att man *kramade* en viss person, men själva handlingen är avsiktlig. Om man utgår från Hopper & Thompsons semantiska faktorer, kan man säga att *krama* har en hög grad av volitionality.

Sparka och *knuffa* är av samma punktuella aktionsart. *Krama* är mindre punktuell, och kan i vissa fall nästan bli ett tillstånd. Man kan säga att *krama* har mindre potential för rörelse.

Orsaka rörelse bör ha en hög grad av transitivitet eftersom det är frukten av att en aktion överförs till ett objekt.

- (69) a. Janne sparkar bollen (transitiv)
 b. Janne sparkar bollen ut över planen (orsaka-rörelse)

Själva handlingen i en orsaka-rörelse-konstruktion måste vara avgränsad (telic) för att rörelse ska uppstå. Konstruktionen har oftast en hög grad av volitionality och agency. Temat kan hög grad av individuering, då dess referent ibland är animat, definit och singular, men kan också ha en lägre grad då dess referent är inanimat, indefinit och plural.

En annan faktor som ger orsaka-rörelse hög grad av transitivitet är att det i denna konstruktion förekommer ytterligare en deltagare

(*participants*) jämfört med den Transitiva, dvs. det argument som tar någon av rollerna Mål, Källa eller Bana.

Tabell 6. *Verb som ingår i Orsaka-rörelse*

Verb	O-R med Agent	O-R med Orsak
Äta	-	-
Tugga	-	-
Svälja	X	-
Sparka	X	-
Knuffa	X	X
Krama	X	-

Tabellen visar att samtliga kontaktverb kan ingå i en orsaka-rörelsekonstruktion med Agent. Dessutom kan *knuffa* i vissa sammanhang konstrueras med rollen Orsak på subjeksplats. Äta-verbens semantik är inte kompatibla med konstruktionens semantik och ingår därför inte. Ett undantag är *svälja*, som under vissa former kan ingå i konstruktionen. Man kan här se en tydlig uppdelning mellan verbgrupperna, och en röd tråd inom dem. Det ser onekligen ut som att semantik och syntax hänger ihop, då verben inom verbgrupperna ser ut att förekomma i liknande syntaktiska mönster.

5. Sammanfattning och slutsatser

I denna uppsats har jag presenterat ett alternativt perspektiv på transitivitet än SAG:s beskrivning att transitivitet enbart har att göra med objektsförekomst. Ett verb kan sägas vara transitivt, men det enda som därmed sägs är att det finns en relation mellan verbet och ett objekt, men inget om hur relationen ser ut, vilka faktorer som påverkar den, eller vilken roll subjektet har.

Istället för att titta på om ett enskilt verb har transitiva egenskaper eller inte, är det fördelaktigt att titta på en hel sats transitivitet, eller ur mitt perspektiv, en konstruktions transitivitet. Jag har visat att satser med likartad syntaktisk form kan kopplas till olika semantiska argumentstrukturer. Jag har dessutom visat att olika strukturer kan skilja i graden av transitivitet.

Skillnaden i transitivitet synliggörs när ett verb växlar mellan olika konstruktioner, som i exempelvis (70) och (71):

(70) a. Sune äter en Mariabulle	(TAg)
b. Kopieringsmaskinen äter papper	(TOk)
c. Örjan äter på en Mariabulle	(OLA – oavgränsad)
d. Lina äter av tårtan	(OLA – metonym)
e. Vi äter klockan åtta	(nollinstansiering)

I (70) växlar verbet *äta* mellan fem konstruktioner. Vi kan se att olika semantiska faktorer aktualiseras i olika konstruktioner. I (70a) är *Sune* ett animat subjekt som har hög grad av agency och volitionality, och har den semantiska rollen Agent. I (70b) ingår *äta* i en konstruktion med lägre grad av transitivitet då det inanimata subjektet, som kopplas samman med rollen Orsak, har en lägre grad av de två agency och volitionality. I (70c) aktualiseras faktorn aspect där konstruktionen ger en pågående (atelic) tolkning, vilket ger en lägre grad av transitivitet än en handling som är avslutad (telic). (70d) ger en helhet-delhetstolkning, där Patienten utgör en del av en helhet. Denna konstruktion ger en lägre grad av objektsindividuering (individuation of O). I (70e) utelämnas objektet. Här handlar det om låg grad av objektsindividuering (individuation of O) och objektspåverkan (affectedness of O).

I (71) aktualiseras till viss del samma faktorer, men i och med att kontakt verbet sparka kan ingå i andra konstruktioner än äta förekommer även andra semantiska faktorer.

(71) a. Sune sparkar bollen	(TAg)
b. Sune sparkar på bollen	(OLA – alternativ)

- c. *Janne sparkar av bollen (OLA – metonym)
- d. Lina sparkar mot grinden (OLA – konativ)
- e. Lina sparkar bollen ut över planen (Orsaka-rörelse)
- f. De sparkade och sparkade (nollinstansiering)

I (71a) är *Sune* Agent, precis som i (70a), vilket betyder hög grad av agency och volitionality. Det är svårt att tolka någon större skillnad i transitivitet mellan Transitiv konstruktion (71a) och den alternativa OLA-konstruktionen (71b). Här förväntar man sig att kopplingen till Patienten ska vara mer indirekt, som i de andra OLA-konstruktionerna. (71c) är ett exempel på att *sparka* inte ingår i OLA-metonym-konstruktionen, eftersom 'det som blir sparkat' inte utgör en del av en helhet. I (71d) utförs en handling med ett tänkt resultat, att träffa grinden, med det framgår inte huruvida *Lina* träffar eller inte. Det är därför inte helt klart om handlingen överförs till Patienten eller inte, och har därför en lägre grad av transitivitet än i de fall där det står klart att handlingen överförs. Att *bollen* rör sig i (71e) är frukten av att en handling blivit överförd. Dessutom har Orsaka-rörelse-konstruktionen tre deltagare (participants) vilket ger en hög grad av transitivitet. I (71f) utelämnas objektet, vilket kan ge en låg grad av objektsindividuering (individuation of O) och objektspåverkan (affectedness of O).

Konstruktionsväxlingarna i (70) och (71) illustrerar att olika konstruktioner skiljer kan ha olika grad av transitivitet. Det är rimligt att anta att en språkbrukares språkliga kompetens innefattar de här skillnaderna, om än omedvetet, och att de ligger till grund för hur vi väljer att beskriva olika situationer.

I tabell 7 nedan ger jag en översikt över de konstruktioner som behandlats i uppsatsen och vilka verb som ingår i dem utifrån min undersökning. De transitiva med eventuellt annan argumentstruktur är inte representerade i tabellen.

Tabell 7 *Översikt: Konstruktioner i undersökningen*

Konstruktion	Äta	Tugga	Svälja	Sparka	Knuffa	Krama
TAg	X	X	X	X	X	X
TOk	X	X	X	-	-	-
OLA – oavgr.	X	X	-	-	-	-
OLA - metonym	X	-	-	-	-	-
OLA - konativ	-	X	-	X	X	-
OLA – alt.	-	-	-	X	X	X
INI	X	X	X	X	-	-
DNI	X	X	X	X	X	X
ORA	-	-	X	X	X	X
ORO	-	-	-	-	X	-

Tabellen visar att verben i de två verbgrupperna i stort sett ingår i samma typer av konstruktioner som de andra verben i samma grupp. Vid enstaka konstruktioner är det enbart ett verb som finns representerad (ex. *äta* i OLA-metonym och *knuffa* i ORO). I tre fall ingår enbart ett verb från ena verbgruppen där den andra verbgruppen är representerad av alla tre verb (ex. *tugga* i konativ, *sparka* i INI och *svälja* i ORA). Vid två konstruktioner, TAg och DNI, är samtliga verb för undersökningen representerade.

Uppsatsen får trots dessa resultat ses som en förstudie i transitivitet ur konstruktionsperspektiv, där jag ännu bara har skrapat på ytan. En uppgift för fortsatt forskning är att göra en mer omfattande undersökning av konstruktionsväxlingar, i fler olika verbgrupper. Det finns garanterat fler transitiva strukturer att analysera, vilket inte minst avsnitt 4.4 (*Transitiva konstruktioner med eventuellt annan argumentstruktur*) visade. Genom att systematiskt studera konstruktionsväxlingar får vi viktig information om olika argumentstrukturers egenskaper, och om vilka verb som är kompatibla med dem. Det lär oss bättre förstå hur samspelet mellan konstruktioner och verb fungerar.

Konstruktionsgrammatik är fortfarande en relativt ny teori, och därför kanske man ska se just det teoretiska resonemanget som uppsatsens styrka.

Litteratur

- Andersson, Lars-Gunnar (2005). "Språkkänsla som mönsterminnen." I: *Språk i tid. Studier tillägnade Mats Thelander på 60-årsdagen*. Uppsala. S. 488–497.
- Evans Vyvyan, & Melanie Green (2006). *Cognitive Linguistics - An Introduction*. Edinburgh University Press Ltd.
- Goldberg, Adele (1995). *Constructions. A Construction Grammar Approach to Argument Structure*. Chicago & London: University of Chicago Press.
- Goldberg, Adele (2002). *Surface Generalizations: an alternative to alternations*. Tillgänglig på: http://www.princeton.edu/~adele/Princeton_Construction_Site/Publications_files/SurfGen2.doc (hämtad 090518).
- Goldberg, Adele (2003). *Constructions: a new theoretical approach to language*. Tillgänglig på: http://www.princeton.edu/~adele/Princeton_Construction_Site/Publications_files/Trends%20in%20CogSciTrCgSci.03.pdf (hämtad 090518).
- Goldberg, Adele (2006). *Constructions at Work. The Nature of Generalization in Language*. Oxford & New York: Oxford University Press.
- Hopper, Paul & Sandra Thompson (1980). Transitivity in Grammar and Discourse. I: *Language* 56. S. 251–299.
- Jansson, Håkan (2006). *Har du ölat dig odödlig? En undersökning av resultativkonstruktioner i svenskan*. (MISS 57.) Göteborgs universitet.
- Kroeger, Paul R. (2005). *Analyzing grammar: an introduction*. Cambridge university press.
- Levin, Beth (1993). *English Verb Classes and Alternations. A Preliminary Investigation*. Chicago & London: University of Chicago Press.
- Lyngfelt, Benjamin (2007). Mellan polerna. Reflexiv- och deponenskonstruktioner i svenskan. I: *Språk och Stil*. N 17. S. 86-134.
- Lyngfelt, Benjamin (2008). "Huvuddriven valens – konstruktionsdriven argumentstruktur?" I: *Nog ordat? Festskrift till Sven-Göran Malmgren den 25 april 2008 (Meijerbergs arkiv för svensk ordforskning 34)*. S. 272-279.
- Lyngfelt, Benjamin (2009). *Argumentstruktur från konstruktionsgrammatisk synvinkel*. Manuskript. Svenska institutionen, Göteborgs universitet.

- Löwenadler, John (2009). *Verbsemantik och syntaktisk argumentstruktur*. Hand-out vid Grammatikfestivalen 09-04-24 vid Göteborgs universitet.
- Martola, Nina (2007). *Konstruktioner och valens: Verbfraser med åt i ett jämförande perspektiv*. Doktorsavhandling. Helsingfors universitet. Tillgänglig på: <https://oa.doria.fi/handle/10024/29204> (hämtad 090518).
- Martola, Nina (2008). När är det bra att dricka mycket? I: *Nog ordat? Festskrift till Sven- Göran Malmgren den 25 april 2008 (Meijerbergs arkiv för svensk ordforskning 34)*. S. 288-295.
- Nationalencyklopediens ordbok 1995–96*. Stockholm. Förk: NEO.
- Olofsson, Joel (2009). "Han flög ut burk"- Rörelsekonstruktioner i inläraarsvenska. Manuskript. Examensarbete inom läraarprogrammet, Göteborgs universitet.
- Sjögreen, Christian (2007). *Går det att äta bort sin huvudvärk? En studie av den indirekt kausativa bort-konstruktionen i svenskan*. D-uppsats. Göteborgs universitet.
- Sköldberg, Emma (2004). *Korten på bordet. Innehålls- och uttrycksmässig variation hos svenska idiom*. (Meijerbergs arkiv för svenska ordforskning 31). Göteborg.
- Teleman, Ulf, Staffan Hellberg & Erik Andersson (1999). *Svenska Akademiens grammatik*. Stockholm. Förkortning: SAG.
- Tomasello, Michael (2003). *Constructing a language: a usage-based theory of language acquisition*. Cambridge, MA: HarvardUniversity Press.

Källor

Språkbankens PAROLE-korpus (<http://spraakbanken.gu.se/lb/parole/>)
Google (<http://www.google.se>)